

SEĆANJE NA BOL

(Krista Volf: *Avgust*, prevela s nemačkog Bojana Denić, Radni sto, Beograd, 2020)

Govoriti o liku i delu nemačke spisateljice Kriste Volf znači govoriti o najvišem stepenu tenzičnog odnosa ličnosti autora i sveta prema kojem se određuje, najpre intimno a onda i svojim poetičkim delovanjem na taj „svet“ koji nije ništa drugo do stvarnost u kojoj delo nastaje i stvarnost u kojoj se ono percipira u sadašnjosti i budućnosti. Taj vremenski niz, dakle, kao mesto ukrštanja autorove percepcije motivacionog aspekta pisanja, njegovo objašnjenje razloga za taj čin i čitalačke recepcije konteksta te autorske motivacije za pisanjem kao i recepcije samog dela, svakako je jedno od ključnih mesta sagledavanja značaja svake literarne poetike, a u slučaju Kriste Volf ono dobija izuzetnu važnost. Njen život s jedne strane i književni opus koji je ostavila budućnosti sa druge, svakako će biti povod za neprekidno vrednovanje odnosa literarne i izvanliterarne zbilje, koji se u slučajevima turbulentnih biografija, a biografija Kriste Volf sigurno to jeste, često sagledava kroz pitanje o uticaju ličnog, privatnog života autora na delo koje ispisuje. Činjenica da je Krista Volf živela u Istočnoj Nemačkoj, da je bila članica Jedinstvene socijalističke partije Nemačke od 1946. do 1989, da se njeno ime dovodi u vezu s istočnonemačkom tajnom policijom, da su joj jedni zamerali nedovoljno kritički odnos prema sistemu komunističke Istočne Nemačke, a drugi je svrstavali među najznačajnije nemačke spisateljice za vreme hladnoratovske podele sveta i kasnije, dovoljno je da samu ličnost autorke uznesu do visine literarnog junaka koji ispunjava stranice kakvog romana. I onda se postavlja pitanje, a kako tek piše osoba sa takvim biografskim potencijalom, životnim iskustvom i kakve fiktionalne „svetove“ stvara takva junakinja nefiktionalnog sveta.

U izdanju „Radnog stola“ i u prevodu Bojane Denić objavljena je kratka prozna zbirka *Avgust*, tačnije tri priče Kriste Volf nastale različitim povodima i u različito vreme. Priče „Avgust“, „Razmena pogleda“ i „Jednog dana“ imaju zajednički motiv – sećanje.

„Kako ono stvarno postepeno postaje nestvarno...“, pita se autorka u finišu priče „Jednog dana“. Ta upitanost bi mogla biti suštinska u tumačenju autofiktionalne proze i zapisa koji nosi takav predznak, a tri pripovetke zbirke *Avgust* to svakako jesu. Nastanak svake od priča u zbirci ima jasan oslonac u životnom iskustvu Kriste Volf. Priča „Avgust“ ispričavana je iz perspektive klasičnog svezajućeg pripovedača, a ostale dve napisane su u prvom licu jednine ženskog roda i razvijaju neposredan, lični iskaz glavne junakinje. Ispovedna i evokativna jezička forma pripovetke „Razmena pogleda“ opisuje poslednje dane nacističke Nemačke, dok priča „Jednog dana“, nastala povodom ujedinjenja Komunističke partije Nemačke i Socijaldemokratske partije Nemačke, u istom stilskom registru postavlja i raz-

vija fenomen komunizma kao liminalni prostor između starog i novog poretka koji stvara i izgrađuje svoje junake u nefikcionalnoj stvarnosti, a literarne likove u priči. Vratimo se upitanosti o zagonetki transformacije stvarnog u nestvarno koju pokreće autorka u priči „Jednog dana“, referišući u tom konkretnom prostoru priče i sledeći njenu zakonitost na društveni poredak u vremenu koje, razvijajući se, događaje iz prošlosti zaklanja sećanjem na njih i nužno, u tom procesu, fikcionalizuje. U ovoj zbirci Volfova je fikcionalizovala motiv bolesti, krivice i transformaciju „starog u novo“ u okolnostima izmenjenog političkog i ekonomskog sistema Istočne Nemačke. Biografski podatak beleži da je sa sedamnaest godina dobila tuberkulozu i da je bila smeštena u zamak Kalhorst nedaleko od Boltenhagena na obali Baltičkog mora. Ta činjenica je literarno transponovana u priči „Avgust“ i taj proces je zamku Kalhorst doneo naziv „dvorac sušice“, a događaji u njemu koji se budu opisivali u priči biće obogaćeni elementima gotskog romana i noar poetike. Vetar koji je „tukao kišu o prozore“ dok se „trošno granje lomilo sa starog drveća koje je početkom godine bilo golo“ deo je mizanscena koji prati događanja u zamku, razvoj bolesti kod malih pacijenta (junaci i junakinje ove priče su deca), odnose među njima i kontekst posleratnog vremena, bolesti, razorene porodice, siromaštvo i nespokoj. Franc Kafka je, pišući o fotografiji, sledećim rečima sugerisao rečitost zatvorenog oka: „Stvari se fotografišu da bi se potisnule iz duha. Moje priče su jedan način zatvaranja očiju.“ Dakle, nasuprot faktografskoj slici, koja direktno posmatraču predočava statičan prizor, nalazi se alternativna perspektiva „spuštenog kapka“, rečitija i živahnija od direktnim pogledom skeniranog rasporeda na fotografiji i to je perspektiva pisca koji opisuje sećajući se ili uvodeći misao o nekoj pojavi direktno „u duh“, spreman da tu misao sublimira u viši nivo njenog ispoljavanja. Spušteni kapak pokreće duh i on je ništa drugo do sećanje na neki događaj, upravo ono što čini pisac, autor ili junak priče koji se u sadašnjosti priseća događaja iz prošlosti. A to čini Krista Volf u pričama „Razmena pogleda“ i „Jednog dana“ i to čini Avgust, junak istoimene priče koja otvara ovu kratku zbirku.

Priča „Avgust“ i počinje iskazom o sećanju. „Avgust se priseća“, čitamo na početku. To „prisećanje“ se odvija iz perspektive sadašnjosti, tačnije nekoliko decenija posle „vremena kojeg se sećamo“, kada je junak bio dečak koji je čuvao samo maglovito sećanje na majku i nikakvo sećanje na oca i koji je jednog dana, zahvaljujući ženi iz Crvenog krsta dospao u „zamak“. Od tog početnog iskaza u priči, paralelno se smenjuju prošlost i sadašnjost kada Avgust više nije dečak već zreo čovek, udovac, vozač autobusa koji dane provodi sa sredovečnim turistima u vožnji kroz poznate predele i – sećajući se. Onako kako Franc Kafka ispisuje svoje priče, ne direktno zagledan u fotografiju, već oživljavajući je ispod spuštenih kapaka, na isti način Avgustu nije potrebno da fizički ode u „zavičaj“ ili predeo koji smatra zavičajem. „On jasno vidi ono što želi“, u sećanju, pod onim Kafkinim spuštenim kapkom kada faktografija oživljava i nefikcionalni svet dobija obrise fikcionalnog. A onda je sve moguće – ispričati priču u postupku dvostruke temporalnosti koja vešto smenjuje plan prošlog i plan sadašnjeg. U toj Avgustovoj priči središnji lik je devojčica Lilo za koju znamo da je upravo autorka Krista Volf i njen alter ego Neli iz romana *I detinjstvo, zar ne*. U ovoj priči bol se manifestuje najpre kroz fizičku bolest i pozicioniraju se motivi melanholije, straha od napuštenosti, nepoznatog novog koje za dečaka Avgusta predstavlja i devojčica

Lilo i tuberkuloza i ledena kapela u koju odvoze malene pokojnike samo, za sada, bez dovoljno jasnog osećanja krivice, tačnije, ispoljenog ovde samo u obrisima ličnog, detinjeg straha jednog dečaka da nije dovoljno dobar za Lilo. Krivica će se već u narednoj priči „Razmena pogleda“ eksteriorizovati kao delimično osveščena pozicija pojedinca u društvenom, ideološkom okruženju. Ispričana neposredno, u prvom licu jednine, ona fikcionalizuje faktografiju dana povlačenja pred saveznicima. Već uvodna slika bake koja se s ostalima sprema da izađe iz skloništa i koja se pita o razlozima zatečene situacije, „šta je čovečanstvo uradilo da to zasluži“, priprema polje susreta ličnog i kolektivnog, intimnog i ideološkog, dramatičnog odnosa „čovečanstva“ kao celine sastavljene od suprotstavljenih svetonazora i pojedinca. U priči „Razmena pogleda“ to su ljudi uplašeni pred neizvesnom budućnošću, u zbegu, svedoci raskomadanih telesa, fizičke smrti pod bombama, jedne nemoguće, bezizlazne situacije između „noći sa zapada“ i „neprijatelja s Istoka“ kada „Na jugu, gde će naleteti jedno na drugo, kod varošice Neuena, vatra pršti u nebo“. I usred te fizički manifestovane opasnosti, prizor nemačkog vojnika podvrnutih rukava bele potkošulje, pred česmom, dok se pere i izgovara: „Firer je mrtav, kao što bi dobacio: Lep dan danas.“ I dalje, piše Krista Volf, „više od saznanja da je čovek govorio istinu, zaprepastio me je njegov ton“. Pred ravnodušnošću tog tona, pred prizorom smrskanog tela životinje, junakinja priče „Razmena pogleda“ osetiće krivicu, a pred logorašima-komunistima, koji poput prikaza stoje na obodu šume najpre užasavajući strah sve do fizičkog susreta s njima, kada je osetila krivicu zbog vlastitog otklona od čoveka i njegove tuge. „Nisam bila raspoložena za razgovor s logorašem koji je noću sedeo s nama kraj vatre, koji je nosio naočare od iskrivljene žice i tu nečuvenu reč komunista izgovarao kao da je to reč iz svakodnevne upotrebe... A najmanje sam od svega htela da znam za tugu i preneraženost kojom je upitao: Pa gde ste živeli svih ovih godina?“ Ova završna scena tako postaje savršeno motivisan pandan uvodnoj koja u središtu ima baku i njenu upitanost, šta je čovečanstvo uradilo da zasluži svu tu patnju. Između te dve scene, kao između dva pola, događajnost fizičkog bola pred strahom od nestajanja i smrti, pred prizorima stradanja ljudi i životinja, transformisaće se postupno u metafizičku bol pokrenutu osećanjem krivice. Ideologija Istočne Nemačke, komunizam kao rez između starog sistema i novog doba, kao tematsko središte priče „Jednog dana“ pokrenuće u sećanju dalju upitanost nad sudbinom čoveka determinisanog društvenim okvirom. „Gradonačelnik, čiji je mandat bio odbrojan, zato što na višim instancama njegova fina razlika između člana NSDAP i nacista nije bila prihvaćena – gradonačelnik ju je naučio šta je pravda. Ne, naime, odmah, isti tretman za sve, već povlastice za one trenutno na vlasti: u ono doba za veleposednika Ota Milera, danas za obučara Vilhelma Zela.“ I tako stvarno u jednom sistemu postaje nestvarno u drugom, kao kad faktografija jednog vremena propuštena kroz sećanje postaje fikcija, ovde, u ovoj zbirci o odrastanju i spoznaji bola, spoznaji i uvidu u strukturu čoveka i slike vremena koje „treba da izgradi novi poredak“ – kako je glasila tema pismenog sastava koji je junakinja trebalo da napiše. I napisala ga je, ta junakinja priče „Jednog dana“, Krista Volf. Avgust će se, dok vozi turiste u obilazak i seća se, zapitati o razlozima i svrsi sećanja. Iz pozicije vremena sadašnjeg, u kojem se seća prošlog, njemu se to sećanje čini bolnim uvidom u neuspeh, neuspešnim bilansom vlastitog života. „Isplati li se sećanje. Šta mu se uopšte veliko desilo da bi se setio.“

Međutim, struktura ove kratke zbirke, koju je formirao izdavač Zurkamp, mudra je. Retrospekcija kreće od trenutka sadašnjeg, prva u zbirci je priča „Avgust“, napisana 2011. dok autorka boluje (umreće samo nekoliko meseci kasnije), a onda slede priče napisane sedamdesetih godina dvadesetog veka. Te dve potonje pokrenuće mehanizme preispitivanja sve do direktno izloženog osećanja krivice. Međutim, u liku dečaka i kasnije odraslog čoveka Avgusta, u priči nastaloj neposredno pred smrt, Krista Volf pokazuje da taj bol i krivica, s vremenom osveščena, istovremeno smiruju i olakšavaju jasnije sagledavanje prošlosti iz pozicija sadašnjosti. Jer Avgust je, ipak naslućujemo, zadovoljan svojim životom. Kad doveze turiste ispred hotela, dok sneg veje i menja obrise Berlina, i dok stoji ispred vrata stana u kojem ga ne čega niko, on „oseća nekakvu zahvalnost zato što je u njegovom životu postojalo nešto što bi on, kad bi to mogao da izrazi, nazvao srećom. Otvara vrata i ulazi.“ Tada dobijemo odgovor na pitanje o isplativosti sećanja. Tri pripovetke zbirke *Avgust* dočarale su nam mehanizam autofikcije koji u slučaju Kriste Volf nije samo literarni postupak, već mnogo više od toga – komunikativni način izlaska iz bolnog i krivicom omeđenog opstajanja u svetu.